משנה · אחרונים · פתח עינים · סדר זרעים

פתח עינים על משנה פאה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתח עינים על משנה פאה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-משנה-פאה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
פרק ב 4
משנה ה 4
משנה ו 4
פרק ד 5
משנה א 5
משנה ג 5
משנה י 5
משנה יא 6
פרק ה 6
משנה ב 6
משנה ג 7
פרק ו 7
משנה א 7
משנה ט 8
פרק ז 8
משנה א 8
פרק ח 9
משנה ח 9
משנה ט 9

פרק א

משנה א

אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם כן גירסת רבינו האר"י ז"ל. בעה"ז וכו' עמ"ש הרב המקובל כמהר"ר יעקב וילנא בהגהותיו לתיקונים דף ב' ע"א ומשם באר"ה. וגמילות חסדים כתב הרב תי"ט וז"ל כתב הרב וכן הר"מ דבממונו יש לו שיעור כדאמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש וכו' ע"ש וק"ק דהגם דכן כתב רבינו עובדיה אבל הרמב"ם בפירוש המשנה הלזו כתב ולא יתחייב לתת יותר מחמישית ממונו לבד אם עשה כן במדת חסידות וכו' ע"ש ונראין הדברים דסבר הרמב"ם דמתורת חסידות יכול לתת יותר מחומש. אבל מדברי רבינו עובדיה שכתב תו לא מחייב דהכי אמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש משמע דאף בדרך חסידות לא שרי כמשמעות אל יבזבז יותר מחומש שכתב. ואעיקרא על דברי הרמב"ם יצאו עליו עוררי"ן דהרי אזהרה שמענו אל יבזבז וכבר בעניותנו כתבנו בזה במקומו. ותו דהוו"ל להרב תי"ט לאתויי שיירי הלשון מפירוש הרמב"ם ולהעיר עליו ולתרוצי סוגיא אליביה:

והנה מהרשד"ם בתשו' בי"ד סי' ק' על אשר ביזו לחברת ג"ח כתב דגדול כחן יותר מת"ת ויש סמך ממ"ש בירושלמי פ"ק דפאה וכו' שג"ח חביבה יותר מן הצדקה ות"ת עכ"ל ודבריו תמוהים דתיבת ות"ת שאמרו בירושלמי הוא התחלת פסקא וחוזר למתני' דקתני ות"ת וזה פשוט והרב אגב ריהטיה סבר דתיבת ות"ת נמשכת למעלה דג"ח יותר מצדקה ות"ת והוא דבר פשוט וכבר תמה על מהרשד"ם הרב שארית יעקב ריש פ' צו דף ה' ע"ב ע"ש באורך ועיין ביפ"מ ומהר"ר אליהו:

פרק ב

משנה ה

זרעה שני מינין וכו' מכאן תמה הרב פר"ח בהגהות הרמב"ם פ"ג דמתנות עניים דין י"ח על דברי רש"י בחולין דף קל"ח ועמ"ש הרב דבר משה ח"ג י"ד סימן יו"ד ע"ש באורך:

משנה ו

שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני וכו'. אמרו בנזיר דף נ"ו יהושע וכלב לא חשיב ש"מ קמאי ובתראי אמרינן מציעאי לא אמרי' והכונה דאין חיוב להזכיר מציעאי אבל אם בא להזכיר זכור לטוב כדאשכחן פעמים רבות בש"ס דמזכיר על שלשים ועל רביעים וחמושים עלו. ונשמעיניה ממשנתנו גופה ועמ"ש אני בעניי בספרי הקטן ראש דוד פ' חקת בס"ד:

פרק ד

משנה א

הפאה נתנת במחובר לקרקע וכו' לשון הירושלמי שהביא הר"ש התנו ביניהן וכו' ופירוש הר"ש סתום קצת ולפי ששמעתי מהנדזין ומגיהין אמרתי לפרשו בקצור דברים כהווייתן. והכי פירוש הירושלמי בעל הבית שקרא שם לפאה וכילה וכו' או שלא קרא שם וכילה. אני קורא עליו לא תכלה וכו' תעזוב דהיינו לבוז. התנו ביניהן אפילו כן. כלומר התנו עניים עפ"י ב"ד אפילו כן שהדין הוא דגם בשכילה והוו עומרין דינא הוא לבוז כמו שאמרנו מכל מקום לפי התנאי אין שומעין לו למי שאומר לבוז אף שאמר כהלכה לפי שיש לחוש שהבעל הבית ישליך עומר לאהובו עני כיון שהוא בתלוש ומשו"ה התנו דכשהוא בתלוש אף שהדין הוא לבוז אין שומעין לזה שאומר כהלכה לבוז אלא בעה"ב בחלקו"ת ישית למו בשוה שלא ישליך לאהובו כדמפרש. ר' שמואל בר אבדימא בעי כילה השדה כלומר מה דינו אם לבוז אם לחלק דאסתפק ליה. ופשטו ליה אתמר וכו' דהיינו כדאמרי ברישא וכדתרגמא הר"ש. וזה פירוש דברי הר"ש. התנו ביניהן ושמא ע"פ ב"ד עשו תנאי זה לחלק. דאי בעל הבית הוא מתנה בכך אין שומעין לו לבעה"ב שאומר לחלק. לעוות עני האומר לבוז כלומר שבעה"ב יהביל ויעות דברי עני שאמר לבוז כהלכה ודאי אין לו כח על זה. אמנם התנו בית דין לחלק מחשש האמור שלא ישליך וכו' זה נראה פשוט ואין צורך לשום הגהה. וכן נראה מפירוש הרא"ש כאשר יראה הרואה. וקשה על מהר"ר אליהו והרב שדה יהושע שהיה להם גירסא אחרת בירושלמי ופירשו פירוש אחר. ולא זכרו דברי הר"ש והרא"ש ובשלמא דברי הרא"ש לא שלטו מאור עיניהם דבזמנם לא עלה בדפוס אבל מדברי רבינו שמשון קשיא:

משנה ג

נטל מקצת פאה וזרקה על השאר וכו' עמ"ש התוס' בקדושין ריש פ' האומר והרב מהרימ"ט בחידושיו שם ובספר משכנות יעקב דף ק"ן עש"ב:

משנה י

ראש היד וראש המגל וכו' תמה מהר"ש חסיד בתוספות חדשים (סביב התי"ט דפוס חדש) על הרמב"ם דהשמיט חלוקה זו. וכבר קדמו הרב פר"ח בנימוקיו על הרמב"ם. אמנם הרדב"ז בשו"ת ללשונות הרמב"ם סי' צ"ב ובביאורו להרמב"ם תריץ יתיב דעת הרמב"ם ע"ש ודבריו דחוקים:

משנה יא

ר"מ אומר הכל לעניים שספק לקט לקט. כתבו התוס' פרק הזרוע דף דק"ל סוף ע"א דגם רבנן מודו דספק לקט לקט אלא דסברי רבנן דתחתונים ודאי נמלים כנסום ע"ש והרדב"ז בביאורו להרמב"ם פ"ד כתב דממשנתנו משמע דהא דקתני ספק לקט לקט לר"מ דוקא היא ע"ש ואין הוכחה כלל מלשון המשנה ואדרבא יותר נראה דהא דספק לקט הוא מוסכם אלא דרבנן סברי דליכא ספק בתחתונים ור"מ מספקא ליה. דאי לאו הכי אלא דרבנן סברי דתחתונים ספק וספיקא לקולא והוו לבעל הבית ור"מ סבר דספק לקט לקט. הכי הול"ל והתחתונים לבעל הבית ור"מ אומר ספק לקט לקט. ותו דבת"כ וספרי ותוספתא שנינו סתם ספק לקט לקט ומסתברא לפרש משנתנו הכי דכ"ע מודו דס' לקט לקט וכן העלה הרב פרי חדש בנימוקיו על הרמב"ם:

ודע דבסוגיין פ' הזרוע התם מוכח דספק לקט ממונא הוא ולקולא אלא דקמה בחזקת חיובה קיימא ומהכא הקשה הר"ן בנדרים דף ז' ע"א על הרמב"ן והרשב"א דכתבו דיד לצדקה ופאה לחומרא דהוו ספק דאסורא ע"ש באורך וראיתי להרדב"ז בתשובות חדשות הנדפסות בפירדא סי' תכ"ו שכתב וז"ל ואע"ג דהוכיח הר"ן דספיקא דממון עניים לא מקרי ספק אסורא אלא ספקא דממונא ולקולא מ"מ אפשר לומר דאע"ג דיש יד לפאה ולצדקה משום דאסורא נינהו היינו לענין שיחול עלייהו שם פאה או שם צדקה ולא יהנה בו אבל אם באו עניים להוציא ממנו יאמר להם הביאו ראיה דיד צדקה כצדקה וטולו והיינו דספק ממון עניים לא מקרי ספק אסורא לענין להוציא ממנו בעל כרחו עכ"ל:

ומה שתפס בדעת הר"ן דיד לצדקה ספקא דממונא לקולא ק"ק דלכאורה ממ"ש הר"ן בפירושו להרי"ף פ"ק דקדושין בשילהי שמעתא דכל הנעשה דמים משמע דהר"ן מסכים הולך למאי דפסקו הראשונים כאת"ל דיש יד לצדקה וכפ"ז מוכרח דמ"ש הר"ן בנדרים דאין יד היינו לפאה:

והנה בהוכחת הר"ן מפ' הזרוע להקשות על הרמב"ן והרשב"א שקלי וטרו טובא האחרונים ואני בעניי עמדתי קצת על ענין זה בספר הקטן ברכי יוסף י"ד סימן רנ"ח אות ג' ע"ש ובהשמטות אשר בסוף ודוק:

פרק ה

משנה ב

שבלת של לקט שנתערבה וכו' עיין מ"ש הרב משנה למלך פ"ב דתרומות דין ט' בסוף דבריו ודבריו קשים וכבר תמה עליו הרב קרית מלך רב ח"ב דף ג' ושם הרב ז"ל תריץ יתיב

לדברי הרב משנה למלך ע"ש אמנם הרואה יראה דבכל זאת לא מצאנו קורת רוח בדברי הרב מש"ל וכבר אני בעניי כתבתי בזה בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' תל"ד ע"ש ודוק:

משנה ג

אין מגלגלין בטופח וכו' פירוש השני של רבינו עובדיה הוא פירוש הר"ש כמ"ש הרב תי"ט וכן פירש הערוך בשם רב דניאל וכן פירש הרא"ש וכן מוכח בירושלמי וכתב מהר"ש חסיד בתוספות חדשים גם הרמב"ם בחיבורו לא הביא פירושו רק כהירוש' עכ"ל ועמו הסליחה דהרמב"ם לא הביא דין המשנה כלל לא כפירושו ולא כדמוכח מהירושלמי שהוא פירוש הערוך והר"ש והרא"ש ולא כתב אלא דין התוספתא שהביא בירושלמי לבד ולא דין המשנה שהרי בירושלמי בעי מחלפא שיטתהון דרבנן תמן אינון אמרין אם הזיקו מרובה על של עני וכאן אינון אמרין הכי תמן אי אפשר ברם הכא אפשר ומפורש תו בירושלמי דלר"ם אין מגלגלין ושמין בעה"ב בהפסדו ולרבנן מגלגלין ושמין לעניים הפסדן. ולפום ריהטא קשה דהרמב"ם נהי דפסק כרבנן למה לא ביאר דשמין לעניים הפסדן וכבר תמה על זה הרב פר"ח בנימוקיו על הרמב"ם והניח בצ"ע:

ועוד זאת אדרש דלפי דברי הירושלמי דין משנתנו אינו כמו דין ומציאות התוספתא ומשו"ה רמי הירושלמי דרבנן אדרבנן ומשני. וכבר מהר"ר אליהו בפרישתו ביאר כל לשון הירושלמי וההפרש שיש בין המשנה לתוספתא ע"ש בדבריו מפני שהכל יפה. וכפ"ז הגם דנימא שחזר הרמב"ם מפירושו כי ברוח מבינתו דקדק בירושלמי והדר ביה מפירושו הו"ל להביא מציאות המשנה ומאי דתרגמוה בתלמודא דבני מערבא. ואולי יש לישב דלעולם הרמב"ם קבל מרבותיו פי' המשנה כמו שכתב בפירושו. אלא שנראה בעיניו פשוט דלא יעשה כן עתה לקצור כאחד המין הרע עם הטוב ולהיות הדבר בזמנו רחוק השמיטו. ומפרש בירושלמי כמו שפירש הרב שדה יהושע [ואתה תחזה בשדה יהושע דהרב ז"ל] סבר דלפירוש הרמב"ם א"ש הירושלמי ולא לפי' הר"ש. והגם כי מהר"ר אליהו פירשו יפה יפה כאשר עין המעיין יושת עליו. מ"מ אפשר דהרמב"ם מפרש בירושלמי כמ"ש הרב שדה יהושע כמדובר. והשמיט המשנה ומאי דאתמר עלה כיון דהמציאות רחוק כנ"ל בדוחק ודוק הטב כי קצרתי:

פרק ו

משנה א

ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיפקיר אף לעשירים. פירוש ולא זכו בו עניים. הראב"ד בפירושו לעדיות פ"ד. מההיא דמציעא דף ל'. ומרן בבית יוסף והרב פרישה

ח"מ סי' רע"ג כתבו כן מדנפשיהו ע"ש. ועיין מה שכתבתי בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף י"ד סימן של"א אות ז':

ודע דמדברי רבינו שמשון במשנתנו יש להוכיח הפך ממ"ש הרב משנה למלך פ"ב דתרומות דין ט' וכמו שכתבתי אני בעניי בברכי יוסף א"ח סי' תל"ד בס"ד ע"ש באורך:

משנה ט

סאה תבואה עקורה וכו' בירושלמי דייק הא שתיהן עקורות לבעה"ב ואתיא כרבן גמליאל דסבר דשני עומרים ובהם סאתים לב"ה כמבואר לעיל משנה ו'. וכד הוינא טליא דקדקתי שהרמב"ם פ"ה דין ך' פסק למשנתנו והוא ז"ל שפסק דין י"ח כרבנן דשכח ב' עומרין אעפ"י שיש בשניהם סאתים הרי אלו שכחה אמאי הוצרך לפסוק דין זה. ותו אנכי העירותיהו דהו"ל מחלקת ואח"ך סתם דבמשנה ו' שנה המחלקת ובמשנה זו סתם כר"ג והו"ל מחלקת ואח"ך סתם דהלכה כסתם והו"ל לפסוק כר"ג ויש לישב ועמ"ש הרמב"ם בפירושו ואחר שנים רבות נדפס פירוש הרדב"ז על הרמב"ם וכמעט שעברתי ראיתי שהעיר קצת בזה ע"ש:

פרק ז

משנה א

כל זית שיש לו שם בשדה וכו' אפשר לומר דרך דרש ורמז. ונקדים מ"ש רז"ל סיני ועוקר הרים שלחו מתם סיני עדיף ואמרו בויקרא רבה פ' כ"ב מלך לשדה נעבד ר"י ור"נ חד אמר זה בעל משנה וחד אמר זה בעל תלמוד וכתוב בי"ד סי' שצ"ד ג' לבכי ז' להספד וכו' בד"א בשאר העם אבל ת"ח הכל לפי חכמתן וידוע דישראל נמשלו לזית כמבואר בש"ר פ' תצוה. וזה הרמז כל זית כל איש ישראל שיש לו שם בשדה במשנה ובתלמוד ושכחו כדין שאר העם ג' לבכי וכו' אין לו שכחה וצריך להוסיף בכי והספד. אפילו כזית הנטופה בשעתו כלומר שאינו מופלג בחכמה אלא מוציא טיפין כזית הנטופה טיף טיף. וגם בשעתו שאין לו בקיאות אפ"ה כל שהוא ת"ח בעי הוספה ומפרש בד"א באיזה ענין אמרתי כל זית שיש לו שם בשדה. בשמו נודע בשערים. שפכוני סיני דתמיד אל שפך הדשן האי דישנא מעצי ערוגות מטעי השדה בקיאות ממתניתין ומתניתא שמעתא ואגדתא הלכתא ותוספתא. ביישני שהוא עוקר הרים שמבייש פני חביריו בהלכה ונקט שפכוני קודם ביישני דסיני קודם. ובמעשיו שהוא עושה הרבה דניכר שהוא בעל מעשים והיה צדק אזור מתניו והחסד אזור חלציו וכתב הר"ן פ"ק דקדושין דבעל מעשים חייבין לעמוד מפניו דחשיב טובא וזה שמו אשר יקראו מאריה דעובדין. ובמקומו אף שאין בו

אחת מהנה רק מכיר מקומו והוא עומד במקום שפל בצד הגת או בצד הפרצה שהם מקומות שפלים ודאי הדור הוא לפני קונו ובו בחר ה'. וצריך לעשות יקר יותר משאר העם:

פרק ח

משנה ח

אפילו אלף נותנין לו כאחד וכו' יש להסתפק ראובן ציוה לתת לעני פ' במתנת ש"מ מאתים דינרין וקודם שנתנו לו ציוה שמעון במתנת ש"מ לתת לעני זה עצמו מאתים דינרין והשתא נפל הספק אם יתנו לו של ראובן ואח"ך לא יתנו של שמעון דשוב אינו עני כי לא ציוה שמעון אלא להיותו עני או נימא דיתנו לו שתיהם בבת אחת ויכול לקבלם. וראיתי בס' מנחת כהן אשכנזי בחידושי קידושין דף כ"ז דפשיט משם רבו ממ"ש התוס' שם בקדושין דף כ"ו שהק' דר"ג נתן מעשר א' לר' יהושע והא קנסינהו עזרא ותי' דלא קניס לעניים וא"ת למה לא נתן לו מעשר עני ומאי מקשו דילמא לאחר שנתן לו מעשר ראשון לא היה עני אלא צ"ל דקושיתם אמאי לא נתן לו שניהם בבת א' ומוכח דמותר לתת ב' צדקות בפעם א' אפי' אלף זוז עכ"ד ויש להבין מאי מספ"ל אם יתנו ב' צדקות בבת א' הרי משנתנו דתנן אפי' אלף נותנין לו ומוכח דהספק הוא דילמא כאן שכבר נודע מהצואות ששתיהן היו לו אפשר דלא מקרי בבת א' דמקודם נודע. וא"כ יש לדחות הראיה דמייתי מהתוס' דלא היה מבורר דר"ג יתן לו. אבל בנ"ד שכבר נודע ודברי ש"מ כמסורין דמו דילמא בכה"ג לא יתנו והמצוים לא ציוו אלא שסברו שהוא עני ולענין דינא בנ"ד יש לעמוד בכמה פרטי' ואין כאן מקומו:

משנה ט

וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל וכו' אמרו בירושלמי אמר ר' חייא בר אדא אית הוו סבין ביומינו מן דהוו יהבין לון מן ריש שתא לצומא רבא הוו נסבין מן בתר כן לא הוו נסבין אמרי דשותן גבן. ופירשו המפרשים דשותן מנהגנו כן כמ"ש מהר"ר אליהו בפירושו והרב יפה מראה והוסיף הרב יפה מראה לומר דה"ג דשותא גבן. וי"ס דכתי' בריש רשותא גבן שהי"ל חובות שלוקחים כל השנה והיו פורעים לבע"ח ממה שלוקחים מריש שתא עד צומא רבא עכ"ד הרב יפה מראה ז"ל ומצאתי להרב השלם המקובל מהר"ם די לונזאנו בהגהותיו לירושלמי כ"י שכתב וז"ל אמרי דשתן גבן כצ"ל פירוש כבר יש לנו הוצאת כל השנה עכ"ל ופירוש זה נראה עיקר. וטעם הני סבי מבואר כי בימי תשובה כ"ע מוסיפין בצדקות ובמעשים טובים שהשעה צריכה לכך להכין מליצי

יושר ומגן וצנה ובגלות החיל הזה אין לנו אלא מעשה הצדקה. ואז"ל שם האיש אשר עשיתי עמו היום דיותר עושה העני עם בעה"ב. ואינהו דלית להו מדגרמיהו מידי וידעי בנפשייהו כי הגונים הם אי לזאת לזכות עצמם דמצוה עבדי לזכות לנותנים כמ"ש הר"ן פ"ב דקדושין דאשה אף דאינה מצווה בפו"ר כיון דהאיש המצווה צריך לה גם היא מצוה עושה ע"ש וכה היו עושים הני סבי לעשות מצוה בקבלת הצדקה כי הם עושים מצוה וגם הנותנים עושים מצוה רבה שהם הגונים ואמטו להכי בין כסה לעשור מקבלי ובתר כן עלי עצו"ר:

וכל דיין שלוקח שחד ומטה את הדין כלומר דכשלקח שחד ודאי מטה הגם כי לא נטל אלא לזכות את הזכאי. וגם אני שמעתי באומרים כי דורשי רשומות רמזו כי אותיות שאחר שחד הם תט"ה דכיון דלקח שחד לא סגי בלי הטיה עכ"ד [כ"כ הרב של"ה במוסריו לפרשיות] ואני הוספתי כי אותיות הקודמות הם רגז דמשמיא ארגיזו עליה. והדן דין אמת לאמיתו עליו הכתוב אומר צדק צדק תרדוף למען תחיה: